

„Létezik a nemzetiségi közösségek önidentitása is...”

Interjú Dr. Kaltenbach Jenővel

– Miért indított vizsgálatot a kisebbségi önkormányzati kezdeményezésekről?

– A kisebbségi választási rendszer az egész kisebbségi joganyagnak egy neuralgikus pontja, ebben tulajdonképpen semmi újdonság nincs, hiszen legutóbb 1998-ban is egy átfogó vizsgálatot indítottunk a választásokkal kapcsolatban. Akkor azonban a választásokat követően. És abban számtalan dolgot feltártunk, többek között az úgynevezett „etnóbizniszt” is, s már akkor bizonyos javaslatokat tettünk arra, hogy hogyan lehetne ezt megakadályozni. Ebből mindössze annyit reagált le a politika, hogy megváltoztatta az országos önkormányzatok megalapításával kapcsolatos szabályokat, mert az ismert okokból a Román Országos Önkormányzat nem tudott megalakulni. De az összes többi javaslatunkat tulajdonképpen altatták, illetve beletették egy nagy fazékba, ami az egész kisebbségi joganyag módosítása címszó alatt futott négy éven keresztül Hargitai János vezetésével és amiből aztán nem lett semmi. És nem azért nem lett semmi, mert a bizottságban, vagy a környezetében rossz munkát végeztek, hanem azért, mert nem volt mögötte kormányzati akarat. A mostani vizsgálatunk tulajdonképpen erre való reagálás, illetve újra megpróbáljuk a politika torkán „lenyomni”, hogy végre most már az újabb botrányok hatására tegyen valamit. Erre van bizonyos pozitív reakció, nekem az a benyomásom, hogy mintha most nagyobb elszánás lenne. Tegnap találkoztam például Lampert Mónika belügyminiszterrel, aki azt mondta, hogy nagyon szeretné, ha ebben az ügyben még ebben a jelen ciklusban komoly előrelépés történne, és várja az ezzel kapcsolatos javaslatainkat. Ezek meg fognak érkezni a Belügyminisztériumba, sőt én azt remélem, hogy a Belügyminisztériummal, amely felelős a választásokért, az önkormányzatokért, nagyon gyümölcsöző munkakapcsolat alakul ki.

– Hol tart a vizsgálat?

– A vizsgálat egy szükségképpen és egy nem szükségképpen szakaszból áll. Ez azt jelenti, hogy az első szakaszban fel kell vennünk a kapcsolatot az Országos Választási Bizottsággal, és kezdeményeznünk kell, hogy az Országos Választási Bizottság vizsgálja meg azt az elvi kérdést, hogy a szabad identitásválasztás elve jelenti-e azt, hogy bárki, kisebbséginek nyilvánítva magát, kezdeményezheti a kisebbségi önkormányzat megválasztását akkor is, ha nyilvánvaló róla, köztudott róla, hogy ő nem tartozik az adott közösséghez, Krasznai János például, aki szlovákként szerepel, holott

Dr. Kaltenbach Jenő

mindenki tudja róla, hogy ő cigány. Nevetséges ez az egész helyzet. Az OVB döntését meg kell várni, mert ha az OVB úgy döntene netán, hogy bár az ügyet sajnálatosnak tartja, de nem lát lehetőséget a szankcionálásra, akkor nem érdemes tovább menni. Az OVB-nek ezt az állásfoglalását a bíróságnál meg lehet támadni, de mindenképpen kell egy dokumentum, egy jogi relevanciával bíró dokumentum, amelyik alapján aztán tovább lehet lépni, és az ilyen kétes ügyekben el lehet járni. Ha ez az elvi döntés nem születik meg, akkor nincs értelme tovább folytatni a vizsgálódást.

– Vannak-e olyan kiugró kezdeményezések, amelyek feltűnőek vagy akár szinte biztosra vehető, hogy nem valósak?

– Hát elég nehéz erre a kérdésre válaszolni. Van egy-két kirívó példa, amely már kapott is sajtónyilvánosságot, mint az említett Krasznai-ügy, vagy például a románok azt állítják – én ezt nem tudtam eddig ellenőrizni –, hogy egy baranyai településen, Sásdon, egy közismerten a helyi roma közösséghez tartozó fiatalember román önkormányzatot kezdeményez. De hadd mondjak példát a németek köréből: Baranyában a kezdeményezéseknek közel tíz százaléka olyan településekről származik, ahol a népszámláláskor senki se vallotta magát németnek, vagy olyan településről, ahol ugyan volt egy-két német, de kevesebb, mint öt, és mint tudjuk, a kezdeményezéshez öt aláírás kell. Az eddigi német önkormányzatok száma 270 volt, most a kezdeményezések száma 330 körül van, tehát ez azt jelenti, hogy több mint 20%-os az emelkedés. Tehát szá-

mos aggasztó jel van, ami – sajnos, azt kell, hogy mondjam – számomra egyáltalán nem meglepetés. A helyzet az, hogy *sem a politika, sem a kisebbségi vezetők* egy része nem reagált megfelelően.

– **A népszámlálás adatait korábban sohasem vettük igazán komolyan kisebbségi körökben, mindig is azt mondtuk, hogy a becült adatok a valóságok. Most mégis, több helyen járva azt tapasztalom, hogy a népszámlálás adataira hivatkozva mondanak ki ilyen-olyan ver-dikeket.**

– A népszámlálás, talán most először Magyarországon, demokratikus körülmények között zajlott. A korábbi népszámlálások és a mostani népszámlálás között van egy elég jelentős különbség: 1990-ben még nem lehetett arról beszélni, hogy a demokrácia intézményei, a demokráciával kapcsolatos közvélekedés, meggyőződés olyan erős, hogy emiatt az emberek kinyíltak és érzékeny arcukat is megmutatták. 2001-ben a többé-kevésbé valós képet tükrözik a számok, ugyan még mindig nem száz százalékig, de azért a '90-hez képest nagyon-nagyon jelentős a változás! Ezt maguk a népszámlálási adatok igazolják, például a németek esetében a német kultúrához való kötődés kérdésére közel kilencven ezren válaszoltak igennel, ami, azt hiszem, hogy viszonylag jól visszatükrözi azoknak az embereknek az arányát vagy számát, akik ma Magyarországon a magyarországi németiséghez sorolhatók. Ezen mindig lehet vitatkozni, hogy ez most száz százalé-e vagy sem, de ha ezt összehasonlítom mondjuk a '90-essel, amikor harmincezer körül volt ugyanez a szám, akkor ez egy háromszoros emelkedés, ami mutatja annak igazságát, amit az elején mondtam, hogy ez az első népszámlálás volt Magyarországon, ahol demokratikus körülmények között folyt le az egész, tehát az adatok többé-kevésbé valóságok.

Különben is relatív dolog, hogy mit tekintünk alacsonynak. A bolgárok becült száma se volt sokkal magasabb annál, mint amennyi a népszámlálás adatai alapján kiderült, vagy például a szerbek esetében. Azok a számok, amik a népszámlálás alapján keletkeztek, nagyjából megfeleltek azoknak a becsléseknek, amit a szerbek maguk is a létszámukat illetően korábban tettek, tehát én nem látok itt olyan borzasztó nagy különbséget. Ha már különbségek vannak, és ezek tényleg egyes esetekben akár *drámainak* is mondhatóak, ez például a *szlovákok és a horvátok* esetében van, ahol a becült adatok szerint a szlovákoknak, illetőleg a horvátoknak a létszáma százezer körül volt, a szlovákoké kicsit több, a horvátoké kicsit kevesebb, most viszont huszonegynévezres számok jöttek ki, tehát ez csupán egyötöde annak, amit becsültek. Ezek a valóban drámai különbségek!

– **A jelenlegi népszámlálás adatai, még feldolgozás és konkrét elemzések előtt tehát, jelentenek-e valamilyen fogódzót, mennyire támaszkodik ezekre?**

– Én a népszámlálás adatait többé-kevésbé hitelesnek fogadom el, éppen az előbb említett okokból. Azt hiszem, hogy a népszámlálás körülményei és az ezzel kapcsolatos jogi garanciák azért elég alapot nyújtanak arra, hogy egy ilyen megállapítást lehessen tenni, hi-

szén anonim volt, nem volt követhető, elég jelentős előkészítő munka előzte meg, bevonták a kisebbségi szervezeteket, a kisebbségi önkormányzatok részesei voltak az előkészítési folyamatnak. Mi magunk is figyelemmel kísértük, volt egy vizsgálatunk a népszámlálás lefolyásával kapcsolatban. A helyi népszámlálási szervek bevonták az ottani csoportokat, tehát mindezek alapján azért azt lehet mondani, minden anomália ellenére, hogy a cigányokat kivéve az összes többi népszámlálási adat szerintem többé-kevésbé megközelíti a valóságot.

– **Ezzel azt akarja mondani például, hogy a németek kilencvenezren vannak ma Magyarországon?**

– Azt akarom mondani, hogy ezek szerint ma Magyarországon körülbelül ennyi olyan ember él, aki ezzel kapcsolatos identitását fontosnak tartja.

– **A Központi Statisztikai Hivatal sajtótájékoztatóján az hangzott el, hogy elindult egy pozitív folyamat, amely elvezethet odáig, hogy végül mindenki meg fogja majd vallani identitását...**

– Igen, ez elképzelhető, de én azért úgy gondolom, hogy itt rettenetesen nagy különbségek már nem lesznek. Ha lesz is változás, én azt például a németek esetében elég nehezen tudom elképzelni, hogy a következő népszámláláskor mondjuk hasonlóan megduplázódik, vagy megtriplázódik a számuk.

– **És mi a helyzet a cigányokkal?**

– A cigányok esetében a népszámlálás nyilvánvalóan hamis adatokat hoz, hiszen a cigányok ebből a szempontból és sok más szempontból is egészen más helyzetben vannak, mint a többiek. Először is a cigányok az egyetlen olyan nemzetiség Magyarországon, amelyik ún. rasszjegyekkel rendelkezik, tehát amely akár a kinézése alapján is megkülönböztethető. A másik, a cigányság az egyetlen olyan nemzetiség ma Magyarországon, amellyel szemben a társadalomban jelentős ellenérzés van, tehát jelentős negatív értékítélet, előítélet, nevezük, ahogy akarjuk. A cigányság az egyetlen olyan nemzetiség Magyarországon, amelyiknek az integrációja a legkevésbé sem mondható befejezettnek, még kevésbé ideálisnak, amely a társadalom perifériáján helyezkedik el szociális és sok egyéb szempontból. Tehát a cigány ügy egy teljesen külön ügy, a cigányoknál a százkilencvezres szám természetesen nem valós.

– **A vizsgálat szünetel az OVB állásfoglalásáig?**

– Addig nincs értelme folytatni a vizsgálatot, mert az OVB döntésétől függ, hogy lehet-e érdemben valamit tenni vagy nem lehet. Zárójelben jegyzem meg, hogy én nem vagyok túlságosan optimista. De ezt a lépést akkor is meg kellett tennünk, az OVB az én prognózisom szerint valószínűleg nem fog erős állásfoglalást kibocsátani az ügyvel kapcsolatban, tehát valószínűleg egy ilyen általános rosszalláson túl, jogilag megfogható döntés nem fog születni. Ennek ellenére ezt a kört szerintem meg kellett tennünk.

– **Mi következik ezután?**

– Ezután az következik, hogy létrejön egy csomó olyan önkormányzat, amelynek nincs etnikai legitimitációja.

– **Annak ellenére, hogy ez a vizsgálat éppen azt célozná, hogy ezek ne jöjjenek létre?**

– Igen. Ennek az lesz a következménye, hogy miután a nemzetiségi célokra fordított pénz abszolút volumene nem fog emelkedni, tehát tovább aprózódik, hiszen nem nehéz belátni, hogy ha eddig 1200, vagy 1300 önkormányzat az országban önkormányzatokként mondjuk 600.000.- Ft-ot kapott, akkor 2000 önkormányzat arányosan kevesebbet fog kapni, ha nem emelkedik a pénz, márpedig a pénz nem fog jelentősen emelkedni. Pontosan azoktól a nemzetiségi közösségektől fogják elvenni a pénzt, akiknek erre nagyon nagy szükségük lenne.

– **Mit szólnak az országos önkormányzatok mindehhez?**

– Én összehívtam az országos önkormányzati elnököket még a választási folyamat előtt, júniusban, az országgyűlési választásokat követően, és akkor mi igyekeztünk elindítani egy reform folyamatot. Sajnos, azt kell mondjam, hogy különösen két önkormányzati elnök nem volt – enyhén szólva – túlságosan konstruktív.

– **Jelenleg az a helyzet, hogy ha az OVB nem hoz határozott állásfoglalást, olyat, amire jogilag is támaszkodni lehet, akkor ezek a kezdeményezések a választópolgárok akaratától függően akár meg is valósulhatnak, és létrejön több mint kétezer kisebbségi önkormányzat?**

– Ez sajnos így van. És ezt mi kénytelenek vagyunk tétlenül nézni. Azt is megírhatja: én azt gondolom, hogy a kisebbségi polgár önidentitásán túl léteznie kell a *kisebbségi közösség önidentitásának* is, tehát nem csak a polgárnak van joga ahhoz, hogy megmondja, hogy ő kisebbséginek minősül-e vagy sem, hanem a közösségnek is. Ez ma már nemzetközi relációban elismert dolog, hogy a közösségnek kell tudnia védekezni az elidegenedés vagy elidegenítés ellen. Az önma-ga identitásának megőrzése céljából elismerik a közösségnek az azonossághoz való jogát, nem csak az egyénét. Magyarul ez azt jelenti, hogy nem lehet, *tilos egy kisebbségi közösséget kívülről majorizálni*, tehát pontosan azon a módon, ahogy ez nálunk folyik. Most képzelje el, mi lenne akkor, ha mondjuk Dél-Tirolban nem lennének semmiféle visszatartó tényezők. Akkor pillanatok alatt abszolút kisebbségbe szorulnának az ottani németek, és akkor el lehet felejteni az egész autonómiát. Annak idején még megtörtént annak a rögzítése, amikor ezt az egész automatizációt bevezették, és azóta minden egyes népszámláláskor rögzítik a nemzetiségi arányokat. Ez azért van így, mert ott a szabályozásnak ez szerves része, hiszen például az oktatás nyelvének megállapításánál, vagy például a köztisztviselői állások betöltésénél ezeket az adatokat alkalmazzák. Hogy egy példát mondjak: *Dél-Tirolban mondjuk a rendőrség vagy más köztisztviselők etnikai aránya megfelel a valós nemzetiségi arányoknak.*

– **Megértem, de véleménye szerint mi itt Magyarországon jelenleg mit tudunk tenni? Az országos önkormányzatok vagy a civil szervezetek felelősségét kéri számon?**

– Is. Elsősorban a politika felelősségét vetem fel, nem az országos önkormányzatokét, de azért az országos önkormányzatok felelőssége is benne van ebben a dologban. Eerre vannak eljárások, technikák, nem kell úgy tenni, mintha ezt a problémát nem lehetne megoldani. Kétféle megoldás körvonalazódott ezen a bizonyos megbeszélésen, amit az országos önkormányzati elnökökkel folytattam. *Az egyik a jelölteknel húzná meg a szigorítást.* Ez azt jelentené például, hogy nem lehet független jelöltként indulni, tehát nincs ilyen, hogy független görög, vagy független szlovák jelölt, hanem csak és kizárólag szervezeti jelöltként lehet indulni, tehát valamilyen elismerten nemzetiségi szervezet színeiben. *Végül is ezt a fajta szelekciót alkalmazzák például a pénzek elosztásánál a Parlamentben.* A Parlamentben csak olyan szervezet kap pénzt, amelyik kimutathatóan két év óta, bejegyzetten nemzetiségi tevékenységet folytat. Hasonló elvet lehetne alkalmazni a jelöltállításnál, tehát csak olyan valaki lehet jelölt, aki egy ilyen szervezet támogatását élvezi. Vannak, akik azt mondják, hogy még ezt is tovább kell szigorítani, és azt kell mondani, hogy a szervezetnek a nemzetiségi minőségét illetően nem elég a bírósági bejegyzés, hanem ehhez az országos önkormányzat nyilatkozata is szükséges. Ez további szigorítás lenne. A másik lehetőség, vagy másik út, amikor nem csak a passzív választójogot korlátozzák, hanem az aktívát is. Tehát nem csak a jelöltnél van korlátozás, hanem a szavazóknál is. Ez azt jelentené, hogy a szavazók úgynevezett nemzetiségi választói névjegyzékbe kerülnének.

– **Tehát akkor az Ön javaslata is ebbe az irányba fog elmenni?**

– Én nem látok más lehetőséget.

Mayer Éva

Közlemény

Az Országos Választási Bizottság a helyi kisebbségi önkormányzati képviselők, valamint a helyi kisebbségi önkormányzatok választását a kisebbségek sajátos jogérvényesítése egyik legfontosabb feltételének tekintti.

Az OVB kiemelkedően fontosnak tartja, hogy a kisebbségi jogok érvényesítését szolgáló kisebbségi képviselői intézmények létesítésére és működtetésére a vonatkozó alkotmányos és törvényi szabályozás szellemében, valamint a nemzetközi kötelezettségvállalásokkal összhangban a jóhiszemű és rendeltetészerű joggyakorlás követelményére figyelemmel kerüljön sor.

E kívánalommal összeegyeztethetetlen az a jelenleg, amely szerint az adott településen nem élő nemzeti és etnikai kisebbségek nevében és jogainak érvényesítése céljából kisebbségi önkormányzati intézmények kerülnek megválasztásra. Az ilyen természetű visszasságok gyengítik a kisebbségi önkormányzat intézményének legitimitását is.

Dr. Ficzer Lajos
az Országos Választási Bizottság elnöke